

Det moderne mennesket

Er religiøs tro fremdeles mulig for et menneske med modernitetens erfaringer og innsikter? Fornemmelsene åpner et rom i oss, skriver komponist Ståle Kleiberg.

MUSIKKESAY
STÅLE KLEIBERG
kultur@vl.no

Modernisme er en retning innen kunsten som omfatter slutten av 1800-tallet og store deler av 1900-tallet. I musikkvitenskapen ble begrepet lenge utelukkende brukt i entall – modernismen som én allmenn gyldig retning. I senere tid har det blitt mer og mer vanlig å bruke begrepet i flertall. Debussys musikk anses da som én type tidlig modernisme, en form for musikalisk modernisme som går parallelt med den tidlige Schönbergs modernisme.

Modernismen som holdning – som dogmatisk holdning, kan vi kanskje legge til – var dominerende i det norske komponistmiljøet da jeg som ung ble glødende opptatt av komposisjon. Holdningen tok som utgangspunkt at musikkens utvikling skjer som følge av latente krefter i selve det musikalske materialet. Den musikalske utviklingen drives altså frem av en indre lov-messighet. Med en slik forståelse av historiens gang og historisk utvikling, gjelder det om å være på parti med historien. Man må stille seg i historiens tjeneste, være dens hjelper, ikke en som motarbeider den ubønhørlige utviklingen.

Tvangstrøye. Denne historiefilosofiske modernismeforståelsen opplevde jeg som usann og som en tvangstrøye. Som ung student var det stritt å stå i mot, men noen tiår senere løsnet grepet, godt hjulpet av historien selv, som slett ikke innfridde de skråsikre uttalelsene om hvordan det ubønhørlig ville komme til å gå. Det var en dogmatisk holdning i en dogmatisk tid.

Tendensen til å tenke i enten/eller-baner står meg fjernt. En politiker må nok ofte redusere sine utsagn til enten/eller og fremstå som en bunt meninger i menneskelig ham, men en kunstner kan ikke gjøre det, slik jeg ser det. Det er rett og slett en ukunstnerisk holdning, i hvert fall hvis man mener at en kunstners oppgave er å søke etter forståelse av menneskelivets grunnleggende vilkår og å uttrykke dette etter beste evne. Skal man lykkes med det, kan man ikke være dogmatisk.

Dette fører oss over til begrepet modernitet, som altså er noen annet enn modernisme.

Fristilling. Modernitet dreier seg om tilstanden vår kultur befinner seg i, og som den har befunnet seg i ganske lenge. De tidligste røttene til moderniteten finner vi på 1500-tallet, hvor vi ser en begynnende fristilling av tilværelsens ulike sfærer. Fra da av blir vår materielle virkelighet i stadig økende grad forklart i henhold til naturens lov-messighet, prinsipper vi kan lære å kjenne gjennom systematiske observasjoner og studier. Mytologiske og religiøse forklaringer mister dermed mer og mer gyldighet. Verden ble ikke skapt

Verden ble ikke skapt på seks dager, for å si det enkelt.

Ståle Kleiberg

på seks dager, for å si det enkelt. Moderniteten representerer altså en grunnleggende endring i vår forståelse av naturen, og dermed også en grunnleggende endring i måten å forstå mytologiske og religiøse tekster på. Slike tekster kan ikke leses bokstavelig uten å komme i konflikt med modernitetens erfaringer. Dette stiller oss overfor tre valg:

- **1)** Benekte modernitetens erfaringer – altså innta en grunnleggende anti-moderne holdning, slik for eksempel fundamentalistiske kreasjonister gjør.
- **2)** Avvise religiøse tekster i sin helhet – altså hevde at all slike tekster sier er utdaterte uttrykk for en førmoderne holdning, helt uten gyldighet for det moderne mennesket.
- **3)** Lese mytologiske og religiøse tekster metaforisk, allegorisk og historisk informert – altså ha som utgangspunkt at tekstene må tolkes og at det da kan vise seg å ligge dype innsikter i dem.

Tekst må tolkes. Ved nærmere ettersyn, koker dette ned til to grunnleggende valg:

- **1)** Lese bokstavelig.
- **2)** Innse at all tekst må tolkes, både i lys av samtiden og i lys av tiden tekstene oppstod i.

Både den anti-moderne og den anti-religiøse holdningen baserer seg på bokstavtro lesning. Tro er for begge disse basert på at man på en bokstavelig måte enten *aksepterer* alt som står, eller at man på en like bokstavelig måte *avviser* alt som står. Begge holdningene stiller altså et enten/eller krav. Tenkningen er lik. Det er bare konklusjonen som blir forskjellig.

Tekst må selvsagt tolkes. Tekst er selvsagt preget av og bundet til forestillingsverdenen som rådet i tiden den ble skrevet i. Mye lar seg ikke kombinere med modernitetens erfaringer og innsikter. Betyr det at alt må forkastes, at tro ikke er mulig for det moderne mennesket?

Fornemmelse. Nei, det betyr ikke det. Fornemmelsen av å være del av noe større, er noe mennesker har ant til alle tider. Disse anelsene kommer til uttrykk på ulike måter til ulike tider og i ulike kulturer. I vår del av verden finnes det en lang og rik tradisjon for dette. Denne tradisjonen er det ingen som helst grunn til å forkaste. Vi må bare forholde oss til den på en tolkende, udogmatisk måte. Min fornemmelse, mine anelser har sine røtter i det jeg, i mangel av noe bedre, vil kalle overskridende erfaringer – erfaringer hvor man glemmer sitt altfor påtrengende jeg og opplever å være del av et større hele.

Så kan man selvsagt si at alt dette ligger i meg og kun der. Kanskje det, kanskje ikke. Uansett hvordan man vil forklare det, er det denne typen erfaringer som fremfor noe åpner et religiøst rom i mennesket, tror jeg. Disse erfaringene har gjennom tidene fått ulike overbygninger og utbroderinger. Samtlige er sterkt preget av, og begrenset av, tiden forklaringene oppstod i. Til tross for det er det altså en kjerne som står fast. For meg kan denne kjernen beskrives som en udogmatisk tro på at det er noe mer enn det vi kan fange gjennom systematiske og metodiske observasjoner av naturen. Dette er grunnlaget for min tro – en tro som er fullt mulig for et moderne menneske.

Ståle Kleiberg er komponist, og aktuell med albumet *Mass for Modern Man* (2L).

